

A lehetőségekre építsük az iskolai és a közművelődési könyvtárak együttműködését!

Az iskolai és a közművelődési könyvtárak szerepe, feladatmegosztása elvi és gyakorlati megközelítésben egyaránt újra és újra a felszínre kerül. Néha még azzal is szembetaláljuk magunkat, amiről azt hittük, hogy már régen elrendeződött mindenben. Ha ugyanis új intézmény kezd meg működését, vagy számvetésre, összegezésre szánjuk el magunkat, azt tapasztaljuk, hogy többnyire *ismét foglalkoznunk kell az alapkérdésekkel is.*

A közelmúltban megyénk, Veszprém megye közművelődési és iskolai hálózatának főhivatású könyvtárosai számára továbbképzést tartottunk, ahol megpróbáltuk felmérni, milyen is nálunk a gyerekek könyvtári ellátása. Az itt összegyűlt tapasztalatok és *T. Szabó Judit* hasonló kérdésekkel foglalkozó cikke ösztönöz szólásra.

Olvasásra nevelés a korszerű pedagógiában

Az utóbbi évek tapasztalatai megerősíthették mindenkit abban, hogy az olvasóvá nevelés kulcskérdése nem az iskolai és a közművelődési könyvtárak együttműködése, hanem az, *hogy milyen az oktatás és nevelés kapcsolata a könyvvel.* Mégis túlzásnak tartom *T. Szabó Judit* állítását, amely szerint csak az iskola tud módszeresen, tervszerűen, személyre szabottan nevelni. Ezzel kérdésessé teszi a többi nevelési tényező (család, környezet, ifjúsági mozgalom, közművelődési intézmények stb...), fontosságát és lehetőségeit, nem is szólva arról, *hogy az iskolai oktatás elsősorban nem személyre, hanem életkorra szabott.* Azt hiszem, akkor fogalmazunk pontosan, ha azt mondjuk, hogy éppen általános jellege, kialakult eszközrendszere és szakképzett nevelőtestülete révén az iskolának van a legjobb lehetősége a gyerekek személyiségének formálására, ismereteik bővítésére, különösen, ha feladatait — összhangban az oktatási és a közművelődési párhatározattal — olyan tágan értelmezzük, hogy az iskolai munkán kívül meg kell szerveznie a fiatalok egyéb művelődési lehetőségeit, alkotó kedvteléseiket, és segítenie kell a máshonnan érkező, különféle hatások beépítését, feldolgozását is.

Ettől ma még távol vagyunk. A készülő új tantervek magukban hordozzák az önálló ismeretszerzésre nevelés lehetőségeit, ösztönözhetnek az önképzésre, s a korai szakosodással és az ún. tantárgyi koncentrációival igyekeznek jobban kiaknázni a képességeket, az egyéni érdekfűződést. Mindez szükségessé teszi az olvasóvá nevelés kérdéseinek felülvizsgálását is.

Kevés helyen jutottak még el addig a fölismerésig, hogy „az olvasóvá nevelés célkitűzése a tanítási óra keretében akkor jelentkezik korszerűen és alkotó módon, ha a pedagógiai forradalomnak a didaktikai folyamat megújítására irányuló elveit viszi be a gyakorlatba” (Pedagógusképzés az „Olvasó népért”. 59. l. Bélyei László hozzászólása). Tehát ha a hagyományos óratípusok mellett megszületnek és tömegessé válnak a könyvtárban tartott órák. Valójában új típusú óra ez, amelynek kialakulatlan még a didaktikája. Ez csak a *pedagógusok és a könyvtárosok közös munkája* során születhet meg. Hogy vannak már bátor kezdeményezők, nemcsak a megyei tapasztalatok bizonyítják, hanem a közelmúltban megjelent *Órák a könyvtárban* c. kiadvány is, amely ilyen „könyves” órák leírását közli. Példái és ösztönzése nyomán bátrabban megpróbálkozhatnak pedagógusok és a könyvtárosok az eredményes módszerek keresésével. Lényegesen meggyorsíthatja ezt a folyamatot, ha a művelődésügyi osztályok, a szakfelügyelők napirenden tartják a kérdést, szorgalmazzák, segítik, értéklik e korszerű törekvéseket. Nem véletlen, hogy Veszprém megyében *Ajkán és Tapolcán* élnek legtöbben az új lehetőségekkel. Mindkét helyen az iskolai és a gyermekkönyvtárakat egyaránt az oktatás és nevelés szerves részének tekintik a művelődési osztály, s tanévnyitó eligazításokon, osztály- és igazgatói értekezleteken ad lehetőséget a pedagógusoknak és a könyvtárosoknak a közös gond érzékeltetésére, illetve a megoldás keresésére. Ezt az egységet sugallja a megye pedagógiai híradója is, melynek legutóbbi számában az ajkai gyermekkönyvtár és a gimnáziumi könyvtár életéről olvashatunk elemzést, beszámolót a logikus gondol-

kodásra nevelés és az orosz nyelvi oktatás gondjaival együtt. A módszertani jellegű foglalkozások, továbbképzések is kedvező hatást érnek el. Ajkán például a Bölcshagyományok sorozat könyveiből foglalkozást tartottak a közművelődési gyermekkönyvtárban az alsós nevelőknek.

A bemutatott módszertani megbeszélés követte arról, hogy melyik könyv melyik tananyagrésznél hasznosítható az olvasás- vagy a környezetismereti órán. Devecserben a magyar szakos tanárok „A gyerekek iskolán kívüli olvasmányai” témájú továbbképzésének adott helyet a gyermekkönyvtár. Tapolcán a könyvtárban szülői értekezleteket tartottak, ahol a gyerekek iskolán kívüli időtöltését beszélték meg a szülőkkel. Fontos lenne, ha időnként (legalább egy-egy területi egységen belül) alkalom adódna a pedagógusok, az iskolai és a gyermekkönyvtárosok közös fórumára, továbbképzésére.

Az önálló ismeretszerzésre való nevelésnél sokkal kevesebb szó esik mostanában — igaz, ez nehezebb terület is — arról, hogyan használhatjuk fel okosan nemcsak az ismeretszerzésben, hanem az érzelmi, az akaratni nevelésben, a személyiségformálásában, egyúttal a nevelésben a *szépirodalmi és az ismeretterjesztő művekben rejlő lehetőségeket*. Ezt iskolán belül ma még mindig a magyar szakos nevelő feladatának tartják.

A könyvtárak helyzete a feladatvállalások szempontjából

Az iskola korszerűsödése megkívánja a fenti lehetőségek kiaknázását, tudatosabb felhasználását, és maga után vonja a könyvtárak erőteljesebb fejlesztésének szükségességét is! A feladatok megvalósításában bármely könyvtár színhely és partner lehet. Természetesen az lenne az ideális, ha minden iskolában lenne jó könyvtár — ma azonban az az iskola kivételesen szerencsés helyzetben van, amelynek a közelében bármilyen típusú, kielégítő színvonalú könyvtár működik.

Mert ez a kérdés másik oldala! *Milyenek azok a könyvtárak, amelyeket a nevelők és a gyerekek igénybe vehetnek?* Sajnos, jelenlegi helyzetük és szolgáltatásaik nem mindentűt teszik őket alkalmassá a megnövekedett feladatok ellátására. Megyénkben csaknem 47 000 általános iskolás, 7300 középiskolás és 10 000 szakmunkás-tanuló van, akikkel 15 főfoglalkozású könyvtáros, 12 gyermekkönyvtáros, és a felnőttek olvasószolgálatának néhány könyvtárosa foglalkozik. Bárhogy nézzük is, ez a létszám nagyon kevés, még akkor is, ha jogosan építünk az osztatlan szolgálatú közművelődési könyvtárakra, s ha a tiszteletdíjas községi könyvtárosok és a társadalmi munkás iskolai könyvtárosok is részt vállalnak a feladatokból. Tudomásul kell vennünk, hogy *speciális gyermekkönyvtári ellátást, tudatos, szakszerű pedagógiai-könyvtári munkát* csak főfoglalkozású könyvtárosoktól várhatunk.

Az Irányelvek hatása, ha lassan is, de érezhető hatását a megyei iskolai hálózatban. A főfoglalkozású iskolai könyvtárosi státusok 90%-a azóta létesült, több helyen megoldották a könyvtár elhelyezési, berendezési gondját. A közművelődési könyvtárak gyermekrészelei azonban a 60-as években „beálltak” egy minimális szintre, s azóta nemigen változtak sem létszámban, sem alapterületben. Veszprém megyében az *utóbbi években mindössze Keszthelyen létesült szerény gyermekrészleg*, s a megyei könyvtárban gyarapodott a gyermekkönyvtárosok száma eggyel. Olyan könyvtár nincs is, amelyik megközelíti az Irányelvekben megadott normatívákat, de a legtöbb helyen már az is nagy gondot okoz, hogy legalább egy osztályt le tudjanak ültetni. Aggasztó, hogy a közművelődési könyvtárak 15 éves tervéből s az Irányelvek nyomán készült közös tervekben úgy szólnak, hogy semmi sem valósult meg idáig!

Csupán a fenti alapokon lehet tovább kérdezni, s a két könyvtártípus között feladatmegosztásról és együttműködésről beszélni. Ott válik mindez lehetővé, ahol sikerül az iskolai könyvtár feltételeit lényegesen megjavítani, s ezzel az elsődlegesen iskolai funkcióktól felszabadult gyermekkönyvtár is sajátos feladatainak megvalósításán dolgozhat.

Iskolai könyvtár — közművelődési gyermekkönyvtár

A két könyvtártípus alapvető funkció-különbségeit sokan és sokféleképpen megfogalmazták már. Az iskolai könyvtár az oktatás és nevelés szolgálatában az iskola általános vagy szakjellegéből következő célkitűzéseit segíti sajátos eszközeivel. Munkaeszköz elsősorban, kézikönyvtár, amely a gyerekek és a nevelők rendelkezésére áll, s amelynek használatára a nevelők a gyerekeket megtanítják. Olyan szépirodalmi válogatást kínál — többnyire nagy példányszámban —, amely az olvasás technikai elsajátítása után a gyerekek ízlésének fejlesztését és irodalmi ismereteik növelését segíti. Amilyen mértékben a könyv az oktatás szerves részévé válik, olyan mértékben lesz természetes minden gyerek számára az iskolai könyvtár használata, amelyhez szaktanár és könyvtáros irányítja. S ez valóban óriási eredmény lenne!

A *közművelődési könyvtárak gyermekkönyvtárai* ma a kölcsönzésen kívül *első-sorban iskolai jellegű feladatokat végeznek*: segítenek az órán kapott feladatok megoldásában, csoportos foglalkozásokon dolgozzák fel az ajánlott irodalmat, helyet és eszközöket adnak órák tartására. Kevésbé élnek azokkal a formákkal, módszerekkel, amelyek mindig sajátosan közművelődési jellegűek voltak és maradnak. Az iskolai általánossal szemben itt több alkalom és lehetőség adódik a *gyerekek egyéni érdeklődési körének szélesítésére*, a bizonyos területen fejlődésében lemaradt gyerek segítségére, a kiemelkedő képességű gyerekek megfelelő irányítására, a gyerekek egyéni ízlésszintjéhez igazodó könyvajánlásra. A könyvtárhasználati ismeretek elsajátításához, tanításához mindig a közművelődési könyvtár tud gazdagabb állományt, sokoldalúbb segédeszközöket (katalógusok, kézikönyvek, bibliográfiák, folyóiratok stb.) nyújtani. Könyvtárosai egyéni és csoportos foglalkozásaik során sokat tehetnek a gyerekek anyanyelvi műveltségének gazdagításáért, fejlesztéséért is.

Mi teszi a gyermekek szemében a közművelődési könyvtárat vonzóbbá az iskolainál? Nem magyarázható ez a közművelődési könyvtárak jobb feltételeivel, de azzal sem, hogy itt a gyerekek függőségi viszonya más a közművelődési könyvtáros esetében, mint a pedagógus-könyvtáros esetében. Elsősorban a *szolgáltatások tágabb köre* (gazdagabb választék, folyóiratok, zenei lehetőségek stb.), másrészt *személyre szabottabb, felszabadultabb légköre* teszi kedvelté a közművelődési könyvtárat. A játékos, csoportos foglalkozások varázsa és több lehetőség a beszélgetésre (amire a mai gyerek nagyon kevés alkalmat talál). Elsősorban tehát nem az, hogy Berkesit, Szilvási, Chandlert kölcsönözhet innen. A gyerekek nem is férnek e könyvek közelébe. Felnőttkönyvtáraink állományában valóban megtalálhatók a fentiekhez hasonló művek, de igen elenyésző arányban, kis példányszámban, s ezeket a könyvtárosok természetesen nem propagálják. Azt hiszem, a 14 éven felüliek esetében *sem az állomány beszűkítése*, bizonyos irodalom elzárása a járható út, hanem az, hogy *megtanítsuk a fiatalokat választani*, formáljuk, alakítsuk ízlésüket. S ez az olvasóvá nevelés egyik legnehezebb területe. Hiszen az ízlés a személyiségbe mélyen be van ágyazva, nemcsak irodalmi vetülete a gond. Az eleve meghatározó tényezők (otthonról hozott hatások, a környezet, az ismerősök) ellenében ma még nem elég hatásos az iskolai irodalomoktatás, de a könyvtárosok és a közművelődés más területeinek tudatos tevékenysége sem. Kevés az olyan lélektani és módszertani elemzés, amely feltárná, milyen út vezet az olvasás technikai elsajátításától az értő olvasásig, a kisgyerek ösztönös ének-gyerekkviers-báb-tánc élvezésétől a tudatos műélvezetig, a magas szintű irodalom élvezetéig. Keveset tudunk arról, hol és miért ficamodik ki annak a fiatalnak az ízlése, aki rendszeresen él a jó könyvtári lehetőségekkel is. Hogyan lehet az ingerszegény környezetből jövő gyerekek, fiatalok érdeklődését felkeltani, s elindítani az olvasóvá válás felé? Ehhez nélkülözhetetlenek a gyermeklélektani és módszertani ismeretek, de legalább annyira fontos, hogy a *könyvtáros ízlésével ne legyen baj* (vonatkozik ez a pedagógusokéra is), hogy ismerje jól az irodalmat, s a kettő között megtalálja az összekötő szálakat. A közművelődési gyermekkönyvtáros számára ez mindig fontosabb lesz, mint az iskolai órák látogatása.

Valamivel biztatobban fest a könyvhasználati ismeretek oktatása, bár még ez is gyermekcipőben jár. Megjelent ugyan az első segédkönyv (Könyves-Tóth Lilla—Katsányi Sándor: Fölfedezem a könyvtárat), de kevés helyen készült segítségével a helyi lehetőségekre alkalmazott tudatos terv. Különösen hiányzik ez a középiskolás korban. A csoportos látogatások során többnyire esetleges, mit és mennyit mutatunk be a könyvtári eszközök, lehetőségek közül. Pedig ez a tevékenység is csak akkor eredményes, ha rendszeres (mégna nagy időközönként is) és tervszerű. Fontos lenne elérni, hogy a középiskolai osztályok évente egyszer közösen felkeressék a közművelődési könyvtárakat, ahol könyvtárhasználati ismereteket szerezhetnének. Természetesen ehhez növelni kellene az olvasószolgálatos könyvtárosok létszámát, s lehetővé tenni, hogy ugyanaz a személy foglalkozzék a könyvtárhasználati ismeretek oktatásával.

Visszatérve a könyvtárosok pedagógiai ismereteire: remélhetőleg kedvezőbb lesz a korábbi lehetőségeknél az, hogy mind a középfokú, mind a felsőfokú képzés során tanári szakkal párosítsák a könyvtáros szakot. Félő azonban, hogy így nem lesz elegendő azok száma, akik könyvtáros pályán helyezkednek el. S ez kapcsolódik némiképp *T. Szabó Judit* egyik kérdéséhez: miért nem vonzó a pedagógusok számára az iskolai könyvtárosság? S miért nem kívánkoznak a pedagógus-pályát elhagyók a közművelődési könyvtárak olvasószolgálatába? Elsősorban azért, mert a *könyvtár, a könyvtárosok társadalmi szerepe, tevékenységük elismerése nincs az őket megillető helyen*. Ezért gyakori, hogy a jó iskolai könyvtárosokat sem mindig fogadják el egyenrangú társnak a nevelőtestület tagjai. Aki pedig otthagyja pedagógusi hivatását, annak nem a közművelődési könyvtár 44 órás munkahete és a könyvtáros szakismeretek megszerzésének távlata lebeg a szeme előtt, nem is szólva arról, hogy mindehhez a pedagógusokénál alacsonyabb fizetés járul.

Nehéz ezekben a kérdésekben tárgyilagosnak maradni! Néha illuzorikusnak, túlzónak tűnnek a követelmények, a felállított feladatrendszer, ha ismerjük a valóságot. Mégis tisztán kell látnunk a fejlődés útját, s közben mindenütt a helyi lehetőségek, körülmények és követelmények között, de feszített tempóban dolgozni.

Balogh Ferencné

Egy városi könyvtáros nyugdíjazására

Egy éve még ott volt a szocialista magyar könyvtárügyi megszervezésének 25. évfordulójára rendezett emlékünnepeken a SZOT-székházban, átvette a miniszterhelyettestől a „veteránokat” megillető emlékérmét, de röviddel később már arról érkezett hír, hogy szíve súlyosan megbetegedett, s az orvosok örökre eltiltották a munkától: Bánki Gyula, a kaposvári városi könyvtárhálózat vezetője nyugdíjazását kérte, és az elmúlt év végén nyugállományba került. Ma mellében szívmozgatóval él, könyvtárosi pályája végleg lezárult. Távozásakor, egy tipikus közművelődési könyvtáros-pályafutás befejezésekor nem esett rá a közfigyelem fény sugara, illesse hát most e sorokkal a szakma köszönete.

Mert Bánki Gyula pályájában, munkásságában sok könyvtáros sorsa összegződött: Egyike volt a negyvenes évek végének — ötvenes évek elejének alapítási, újat alkotási lázában égő, faluról munkájával feltörő, a szakmának emberi és könyvtárosi tisztességével becsületet szerző „népkönyvtáros nemzedék” tagjainak, akiknek köszönhető, hogy az indulási éveket méltán nevezik ma már a szocialista magyar közművelődési könyvtárügyi hőskorának.

Ő is a mélyről indult, mint annyian mások ebben az időben. 1909-ben született egy Somogy megyei kisközségben szegényparaszti szülők ötödik gyermeke-

ként. Kilencéves korában már napszám-
ba járt, volt magántanuló a kaposvári
polgárban (egy év után abba kellett
hagynia a tanulást), majd szabóinas lett.
Csaknem tíz évi segédeskedés és a kato-
nai szolgálat betöltése után kiváltotta az
iparendélyt, s mint egyedül dolgozó,
de „önálló” iparos élte a falusi mester-
emberek félig ipari, félig paraszti életfor-
máját.

A falu iparoskörének volt egy 600 kö-
tetes kis könyvtára, ennek elvállalta ve-
zetését. Az olvasást még az iskola könyv-
tárában megszerette, majd a községháza
folyosóján levő, „A M. Kir. Földművelés-
ügyi Miniszter ajándéka” feliratú szek-
rény köteteit böngészte végig, de rend-
szeres, tudatos olvasóvá az ipartestületi
könyvtár révén vált, amit a segéd koruk-
ban városban dolgozó, majd falujukba
visszatérő kisiparos társai a munkásot-
thoni könyvtárakban látott és olvasott mű-
vekkel is gyarapítottak. Itt ismerkedett
meg a magyar és a világirodalom klasz-
zikusaival, legjelesebb alkotásaikkal.

Bánki Gyula olvasó emberként érte
meg a sorsfordulót, és ez határozta meg
további életútját: Midőn 1949-ben a köz-
ségben 120 kötetes letéti könyvtár léte-
sült és pár hónap után a könyvtárosnő
elköltözése miatt gazdátlaná vált, szíve-
sen vállalta társadalmi munkában a kis
gyűjtemény gondozását. A népkönyvtár
szekrényét utcára nyúló szabóműhelyébe
vitette, ott kölcsönözött kenyérkereső mun-
kája mellett és közben. Egyre többen
nyitották rá az ajtót: amikor a kis könyv-
tárt átvette, 18 olvasója volt, de az első
évet már 360, a másodikat pedig 450 be-
iratkozott olvasóval zárta. Eredményeire
a Kaposvári Körzeti Könyvtár is felfi-
gyelt: 1952-ben tanfolyamra küldte, és
még abban az évben a közben megala-
kult megyei könyvtárban alkalmazta.

Csaknem három évig dolgozott a sok
települései kaposvári járásban szervező
könyvtárosi beosztásban. „Ez alatt 25
könyvtárt szerveztem és láttam el a mű-
ködéshez szükséges berendezésekkel. Haj-
tottam a lelkesedés, nem törődtem a mun-
kaidővel, esténként bokáig érő sárban,
fáradtan jártam a járás községeit, alud-
tam tanácsház-folyosókon, rendőrpihenő-
kőn rossz matracon, koszos szalmazsá-
kon, dohos levegőjű, hideg parasztszo-